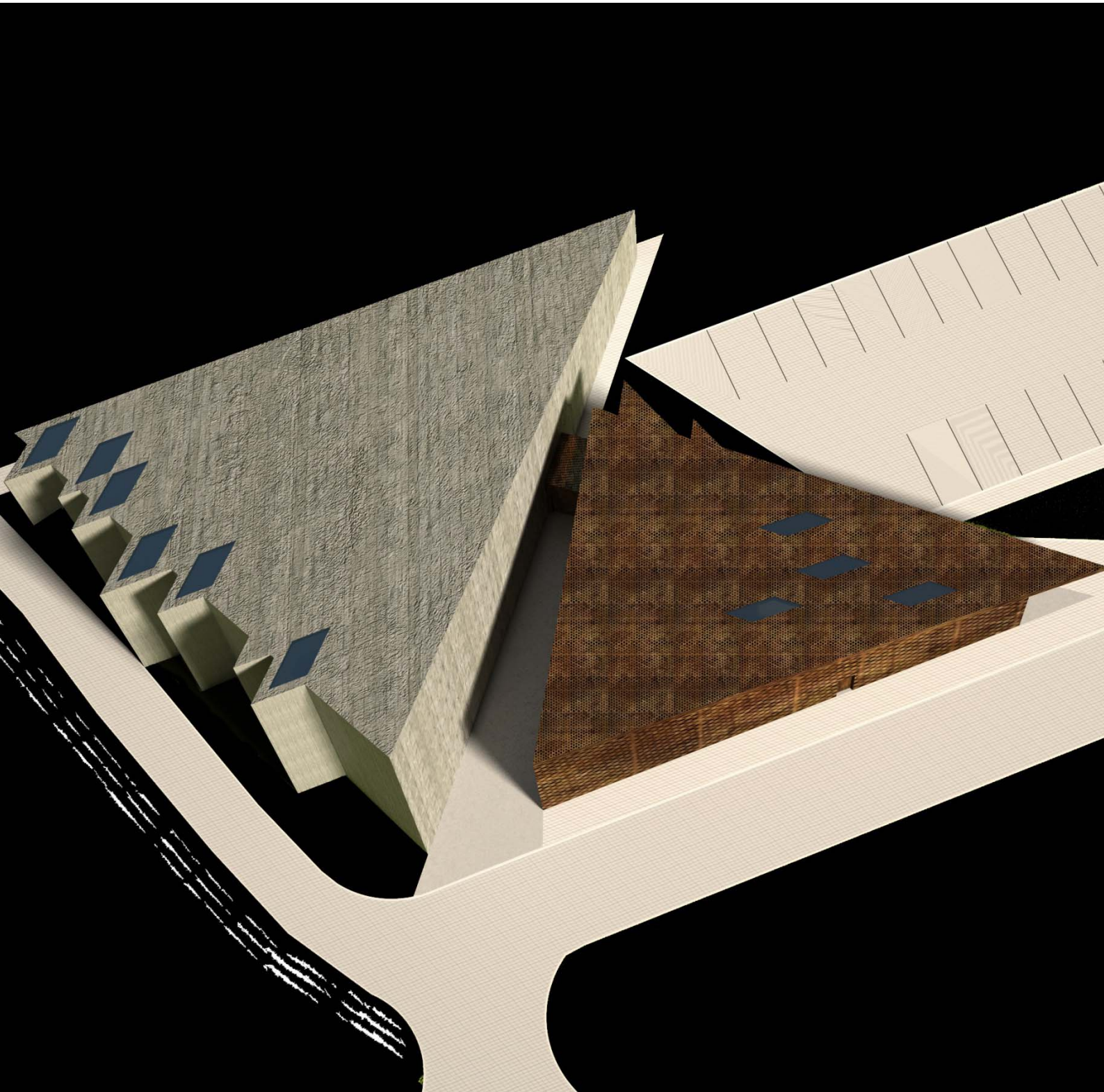

„PRAEITIES ŠUKĖS“

PANERIŲ MEMORIALO HOLOKAUSTO IR VISOMS NACIZMO AUKOMS ATMINTI KOMPLEKSNIO
SUTVARKYMO IDĖJOS PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

ĮVADAS

Panerių memorialas, skirtas Holokausto ir visoms nacizmo aukoms atminti (toliau – Panerių memorialas) projektuojamas suformuotame apie 18.9 ha sklype, kuriame yra žudynių duobės, senoji takų sistema, laužavietės ir didžiausia dalis kitų palaidojimo vietų su atminimo paminklais. Konkursinis projektas parengtas įvertinus Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos, nekilnojamo kultūros vertinimo tarybos aktą Nr. KPD-RM-1495, teritorijos ribų planu su pažymėtomis kompleksinėmis dalimis ir vertingosiomis savybėmis.

PANERIŲ MEMORIALO PLANINĖ KOMPLEKSO STRUKTŪRA

Panerių memorialas projektuojamas siekiant maksimaliai išlaikyti teritorijos autentiškumą. Naujas lankytojų centro tūris komponuojamas memorialo pradžioje. Jis šiek tiek atskiriamas nuo memorialo gamtinės aplinkos, koncentruotai kartu su automobilių ir autobusų stovėjimo aikštelėmis ir kitais infrastruktūriniais elementais, atitraukinat jį nuo gamtinės Panerių memorialo aplinkos. Sutvarkoma išlikusi autentiška senoji kelio Vilnius- Gardinas atkarpa, kuria aukos buvo varomos ir vežamos į žudynių vietas. Juodais betoniniais stulpais pažymimi pirmieji ir antrieji panerių bazės vartai, išsaugomas autentiškas Panerių bazės vartų išlikęs stulpas. Aukų varymo link žudynių vietų kryptis pabrėžia ažūrinės skulptūros „Žmonių eilė“.

Nauji Panerių memorialo takai projektuojami senųjų takų vietose, siekiant kuo mažiau įtakoti natūraliai autentišką aplinką bei užtikrinti visų memoriale esančių objektų apžiūrą.

Ilgiausias naujas takas projektuojamas pratęsiant autentiško kelio Vilnius – Gardinas kryptį, suformuojantis apėjimą aplink Panerių memorialą ir prijungiantis daugelį iki šiol apleistų memorialo objektų, tokių kaip karo belaisvių žūties vietos ir kapai, deginimo laužavietės ir kt. Naujas takas integruojamas į esamą takų struktūrą. Takas projektuojamas iš netaisyklingų „pabirusių“ akmenų trinkelėmis, kuriant tako gamtinėje aplinkoje įvaizdį. Panerių memorialo „viduje“ pagrindiniai takai išlaikomi autentiški kaip yra šiuo metu, prie jų prijungiant kelias naujas atkarpas, vedančias į iki šiol apleistus objektus, tokius kaip žudynių vietos ir aukų palaikų kapai su laiku sunykusiomis žudynių duobėmis ir kt. Naujame take, apeinančiame aplink kompleksą, suformuojamos dvi informacinės aikštelės, kuriose projektuojami informaciniai stendai su

„PRAEITIES ŠUKĖS“

informacija apie sunykusius, atkuriamus ar autentiškus elementus. Juos lankytojas pamatys einant toliau minėtuojų taku. Aikštelėse numatomi suoliukai. Jie skirti edukacinei funkcijai t. y. sustoti, apmąstyti, prisiminti bei suprasti čia praeityje vykusius įvykius. Užtikrinant priėjimą prie tam tikrų nuo takų nukrypusių autentiškų Panerių memorialo elementų apžiūros, projektuojamos netaisyklingų formų „stiklo šukių“ formos aikštelės bei takai. Jie numatomi iš kiaurymėtų akmens trinkelėjų, per kurias kiaurai augtų žolė ir aikštelės bei takai kuo mažiau išsiskirtų iš „žalios“ aplinkos. Su laiku sunaikinti Panerių memorialo elementai, tokie kaip, Didžioji žudynių duobė, nėra dirbtinai atkurinėjami. Pažymimos Didžiosios žudynių duobės vietos ir kryptys, kai kuriose vietose numatomas medžių kirtimas.

Aikštė – erdvė, skirta čia vykstantiems valstybinės reikšmės Holokausto aukų atminimo renginiams, projektuojama dabartinės aikštės vietoje, Panerių memorialo centre. Esama aikštė yra didinama, esamos dangos keičiamos, išsaugant esamas skulptūras. Aplink aikštę įrengiami suoliukai. Nuo aikštės link obelisko nacizmo aukoms, suoliukai yra terasuojami pagal natūralų reljefą. Palei aikštę projektuojami betoniniai stendai su aukų nuotraukomis bei pavardėmis, taip pat atskiru stendu, budelių pavardėmis bei nuotraukomis.

Esama skulptūra – užrašas yra išsaugomas, bet, atsižvelgiant į pastato komponavimo principus, perkeliamas į kitą vietą. Esami informaciniai stendai keičiami naujais, senus išeksponuojant jiems numatomoje vietoje. Visi kiti - esamos skulptūros ir stendai išsaugomi ir tvarkomi pagal poreikį.

Pasitelkiant modernias apšvietimo priemones, karo metu slėptas žudynių vieta siūloma išryškinti ir padaryti matomas bendramiestės perspektyvose. Tam tikslui aplink žudynių duobes numatomi specialūs lazeriniai šviestuvai, kurie formuoja apie 50 metrų šviesos šulinius, taip žudynių duobes išryškinant bendramiestės perspektyvose ir sukuriant simbolinį ryšį tarp žudynių duobių ir dangaus.

Visos Panerių memorialo dangos numatomos iš skirtingo tipo akmens trinkelėjų, kadangi šiuo metu esanti asfalto danga neatitinka gamtinės aplinkos.

Medžių kirtimai Panerių memoriale atliekami tose vietose, kur būtina atidengti žudynių vietas, jas galima būtų tinkamai pagerbti. Naujus takus stengiamasi projektuoti

„PRAEITIES ŠUKĖS“

maksimaliai išsaugant natūralų reljefą ir kertant kuo mažiau medžių. Jie projektuojami senų takų ir proskynų vietose.

PANERIŲ MEMORIALO ARCHITEKTŪRINĖ MENINĖ IDĖJA

Nauji Panerių memorialo elementai projektuojami siekiant aiškiai išreikšti čia įvykdytus nusikaltimus ir sukelti emocijas, žadinančias moralinę atsakomybę. Pasitelkiama forma, medžiagos ir apšvietimas. Tiek projektuojamas lankytojų centro tūris, tiek aikštės, aikštelių formos yra numatomos iš „aštrių“ kampų trikampių ir stiklo šukių, simbolizuojančių sudaužytus gyvenimus.

Lankytojų centro pastatas susideda iš dviejų trikampių tūrių. „Atšiauriausias“ ir „aštriausių“ formų lankytojų centro fasadas yra projektuojamas lygiagrečiai autentiškai kelio Vilnius – Gardinas atkarpai, kuria aukos buvo varomos į žudynių vietas. „Aštrių“ formų atsikišusių tūrių tikslas – suteikti stipriausią emocinį bejėgiškumo ir baimės įspūdį. Lankytojų centro pastatas susideda iš dviejų trikampių tūrių. „Mažajame“ trikampyje planuojamos kasos, knygynas, sanitariniai mazgai, kavinė, sandėlys, dirbtuvės. Darbo kabinetai planuojami antresolėje. „Didžiajame“ trikampyje planuojamos ekspozicinės erdvės. Lankytojų centro tūriai projektuojami aukštėjančios formos, pabrėžiant pagrindinę žmonių varymo kryptį ir įšėjimą anapilin. Ekspozicijos erdvėje projektuojama apie 2 metrų gylio simbolinė žudynių duobė, kurioje vaizduojami autentiški elementai, tokie kaip, aukų daiktai, atspindintys holokausto metu atrodančias žudynių duobes. Abu lankytojų centro tūriai gali dirbti skirtingais režimais. „Mažajame“ trikampyje lankytojas, gavęs informaciją, siauru tamsiu koridoriumi nukreipiamas į ekspozicijų sales. Jas apėjęs, lankytojas siaura lauko erdvėje nukreipiamas tiesiai į memorialo gamtinę dalį. Ekspozicijų erdvėse natūralus apšvietimas projektuojamas tik per 7 stoge numatomus šviesos šulinius, simbolizuojančius išeinančias sielas. Visoje ekspozicijos erdvėje numatoma prieblanda. Lankytojų centro tūriai projektuojami iš skirtingų medžiagų, kurios vyrauja ir kituose projektuojamuose memorialo elementuose – betono ir surūdijusio perforuoto plieno. Ekspozicijų tūrio betoniniai fasadai ir interjeras – iš grubių betono frakcijos vertikalių juostų, kuriose išliktų natūralaus medžio klojinio faktūra. Administracinis tūris iš perforuoto surūdijusio plieno.

Stengiantis neperkrauti ir taip turintį nemažai skulptūrų Panerių memorialą, siūlomos itin ažūrinės, tačiau stiprų emocinį pobūdį turinčios kompozicijos. Jų pagalba kuriama emocinė atmosfera. Skirtingose memorialo vietose, pradedant nuo pirmųjų Panerių bazės vartų lygiagrečiai

„PRAEITIES ŠUKĖS“

autentiškai kelio Vilnius-Gardinas atkarpai, taip pat aplink iškilmių erdvės vietas, link žudymo duobių, projektuojama kompozicija „Žmonių eilė“. Ji susideda iš skirtingo aukščio surūdijusio plieno strypų, kurie simbolizuoja išvargintą, liauną skirtingo amžiaus žmonių figūrų eilę, varomą į žudynių vietą ir pabrėžiančią varymo kryptis. Plieno strypai yra numatomi apie 5 cm. skersmens, kurie neužgožia natūralios aplinkos, bet sukuria aiškią skirtingo aukščio siluetų eilę.

Žudynių duobės tvarkomos maksimaliai išsaugant jų autentiškumą. Išsaugomi šlaitai, kurie yra išvalomi nuo krūmynų ir kitų smulkių augalų. Esami žiedo formos akmeniniai elementai žudynių duobėse yra paliekami, tačiau keičiami jų paviršiai. Žudynių duobėse ir vietose projektuojama ažūrinė kompozicija „Kūnai“, kuri susideda iš chaotiškai sumestų surūdijusio plieno elementų, simbolizuojančių į duobes sumestų kūnų figūras. Kompozicija „Kūnai“ taip pat projektuojama 5cm. skersmens surūdijusio plieno strypų, kurie dėl savo liaunumo „neperkrauna“ natūralios aplinkos, bet tuo pačiu sužadina emocijas dėl šioje vietoje vykusių įvykių. Kitas svarbus žudynių duobių tvarkymo principas yra jų apšvietimas. Projektuojami šviesos šuliniai, „paviešinantys“ žudynių vietas iš tolimųjų bedramiesčių perspektyvų ir pabrėžiantys duobėse nužudytų, sudegintų ir užkastų aukų ryšį su dangumi.

Kalinių, deginusių lavonus duobė – kalėjimas tvarkomas maksimaliai išsaugant jos autentiškumą. Sutvarkomi ir išsaugomi šlaitai, sutvarkomos akmens sienutės. Iš akmens riedulių pažymimi duobėje buvusių statinių kontūrai. Lavonus deginusių kalinių iškastas požeminis tunelis ir jo kryptis pažymima iš surūdijusio plieno stačiakampių arkų eile.

Erdvėje, skirtoje planuojamiems valstybinės reikšmės Holokausto aukų atminimo renginiams, projektuojama nauja skulptūra iš liaunų – aštrių kampų, skirtingomis kryptimis pasvirusių betoninių plokštumų. Elementų liaunumas neužgožia gamtinės aplinkos, bet tuo pačiu aikštės aplinka „įjungia“ į naujai sukuriamą Panerių memorialo bendrą koncepciją. Skulptūros koncepcija „link dangaus nukreiptos sudaužytos stiklo šukės“ simbolizuoja sudaužytus gyvenimus. Aikštės danga numatoma iš juodo granito, kuris paryškina betoninės skulptūros siluetą. Nuo skulptūros link žudynių vietų nukreipia kompozicija „žmonių eilė“, pabrėžianti žmonių varymo kryptis ir sujungdama renginių erdvę su aplinkiniais takais.

Atidengiamos žinomos laužaviečių vietos, kurios formuojamos iš kiaurymėtų akmens trinkelių, per kurias augtų žolė. Laužavietės vietose formuojami apie 13 metrų skersmens ir aukščio iškilimai, pažymintys jų vietas.

„PRAEITIES ŠUKĖS“

Šalia vartų į Panerių bazę esantis kanalas, iškastas aviacinio kuro vamzdžiams, kuriame buvo laikomos aukos prieš sušaudymą, tvarkomas išvalant jį nuo nereikšmingų želdinių ir medžių, išsaugant autentiškus jo šlaitus.

PANERIŲ MEMORIALO LANKYTOJŲ CENTRO IR KITI RODIKLIAI:

- 1. Lankytojų centro bendras plotas – 885.9m².**
  - 1.1. Iš jų ekspozicijos – 553.7 m².**
  - 1.2. Pagalbinis(administracija, kavinė, holai, sandėlys ir kt.) – 332.2 m².**
- 2. Automobilių stovėjimo vietų skaičius – 34 vnt.**
  - 2.1. Iš jų pritaikytų žmonėms su negalia – 3 vnt.**
  - 2.2. Specialių autobusų stovėjimo vietų skaičius – 5 vnt.**